

ФОНЕТСКЕ ОДЛИКЕ ВРАЊСКОГ ГОВОРА НА ПРИМЕРУ ЗБИРКЕ ПЕСАМА *МЕТЛА ЗА ПО КУЋУ* (1993) МИРОСЛАВА ЦЕРЕ МИХАИЛОВИЋА

У раду су анализиране фонетске дијалекатске црте песничког идиома Мирослава Цере Михаиловића на грађи збирке песама *Метла за по кућу* (1993). У истраживању су регистроване готово све тражене фонетске одлике, као и бројна подударња са појавама забележеним у описима суседних говора, што у потпуности уклапа врањски говор у призренско-тимочку дијалекатску област и потврђује његову припадност најјужнијем типу призренско-јужноморавског дијалекта.

Кључне речи: фонетика, дијалекат, дијалекатска књижевност, врањски говор, Мирослав Цера Михаиловић.

1. Књижевност и дијалекат

Од Вукове реформе дијалекат је постао и остао „снажан извор за поједине токове српске књижевности“ (МИЛАНОВИЋ 2011: 94) чији су темељи постављени у романтизму и реализму. Закаснило инкорпорирање дијалекта у језик књижевних дела (од друге половине 19. века) објашњава се чињеницом да се „дуго мислило и веровало да је дијалекатско изражавање у служби кварења језика, па због тога није ни било књижевних покушаја да се узвишена духовна и емоционална стања искажу дијалектом“² (према: НИКОЛИЋ, АЛЕКСИЋ 2014: 145).

Драгомир Костић (2014: 77) сматра да у српској књижевности, као и у енглеској и у француској, за разлику од хрватске књижевности, нема зна-

¹ milica.m.mmihajlovic@gmail.com

² Овакав статус дијалекат, нажалост, заузима и у осталим сферама употребе. Иако дијалекатска и стандарднојезичка норма успешно коегзистирају на нашим језичким просторима, ове две норме се различито оцењују: норма стандардног језика позитивно, а дијалекатска норма углавном негативно. Према речима Ранка Бугарског (1995: 158–162) „проглашење одређених облика језика за стандардне, негативно се одражава на статус нестандардних језичких варијетета, који због тога губе на угледу, док ови први уживају званични престиж“.

чајнијих дела створених на дијалекту, односно, „нема успеле дијалекатске (дијалекталне) књижевности“, јер, како издваја Мате Лончар, „употреба дијалекта при стварању дијалога и монолога у неком дјелу на стандардном књижевном језику не значи да таква дјела постају дијалектална“ (према: КОСТИЋ 2014: 77).

Упркос томе, у литератури се нарочито истичу благодети које дијалекат доноси књижевном изразу. Тако Драган Лилић (2014: 125) изједначава литерарну вредност дела писаних на дијалекту додајући да је дијалекатски књижевни текст маркиран у односу на онај писан стандардним језиком, што га чини изузетно стилематичним и стилогеним. Он сматра и да се средствима којима располаже дијалекат „може изразити нека суштина каткад и много боље, садржајније, сликовитије, него на стандардном језику“. Осим тога, одлука књижевника да пише на дијалекту могла би се тумачити и као покушај да „конзервирају језичко стање које се неповратно брише пред снажним ударом књижевног језика и његовим моћним инструментима – образовном систему и масовним медијима“ (МИЛАНОВИЋ 2008: 41). Сличног мишљења су и Даница Андрејевић и Ана Андрејевић (2014: 40), које истичу да естетичка и поетичка функцији дијалекта у поезији има сложенији лирски учинак у односу на употребу нормативног књижевног језика. Као најважнију функцију дијалекта у српској књижевности савременог доба, ауторке издвајају ону онтолошке природе, која „интензивира питања бића и сопства, повезује епски квалитет језика и његове модерне сензације и феномене, као и онтогенезу и геопоетику књижевног текста“ (АНДРЕЈЕВИЋ Д, АНДРЕЈЕВИЋ А. 2014: 41).

Иако, како наглашава и Александар Милановић (2011: 95), централни говори, као што је Бећковићев (ровачки), имају бољу стартну позицију у односу на оне ослоњене на језичку (и културну) периферију, све је више аутора који пишу на неком од дијалеката који нису део стандарднојезичке норме. Поред богатог народног стваралаштва, од Стевана Сремаца, Григорија Божовића, Борисава Станковића, Сретена Динића, Слободана Џунића, до наших савременика – Власте Ценића, Радосава Стојановића, Драгана Радовића, Радета Јовића, Зорана Вучића и Мире Коцић, бројна дела ауторске књижевности написана су на неком од говора призренско-тимочке дијалекатске области. Врањским говором у новије доба пишу Срба Ђорђевић и Мирослав Цера Михаиловић³.

³ Мирослав Цера Михаиловић рођен је 16. априла 1955. године, у Преображењу, близу Врања. Након завршене основне школе и гимназије у Врању, студира на Машинском факултету у Нишу и Филолошком факултету у Београду, на Групи за општу књижевност и теорију књижевности. Са Сунчицом Денић и групом пријатеља 1989. године оснива Књижевну заједницу „Борисав Станковић“ и установљује истоимену књижевну награду, да би следеће године покренуо месечник за друштвена питања, књижевност и уметност *Други лист*. Поред Књижевне заједнице „Борисав Станковић“, чији је главни и

За Ђорђа Сладоја (2005: 285) Михаиловић је, уз Матију Бећковића, „једини српски пјесник који, сада и овдје, саставља релевантне стихове на дијалекту“. Писање врањским говором Сладоје не сматра, како други кажу, „сметњом на везама“ и истиче да ни књижевност писана књижевним језиком „не мари за читаоца“. Бојан Јовановић (2011: 74) сматра да Мирослав Цера Михаиловић посеже за дијалектом јер књижевни језик није довољан да њиме изрази богатство своје завичајне културе, менталитет људи и дух врањског краја, а Александар Милановић (2011: 96) додаје да су многе Михаиловићеве песме могле бити написане само врањским говором, јер тај песнички израз намеће сама природа поезије и карактеристичан поглед на свет симболизован кроз говор Врања и околине.

О опредељењу за писање локалним говором говори и сам песник (МИХАИЛОВИЋ 2011: 14): „Одувек сам, лично, имао некакав унутарњи отпор према свему што је униформа, конфекција, па нека је то и књижевна, песничка“, указујући на ризик да се, када је у питању писање локалним говором сваког трена „може склизнути у неподношљиву тривијалност, у амбис, у нигдину“. Ипак, Змајева награда Михаиловићу је била потврда да је напор борбе за књижевни легитимитет матерњег језика, како он назива врањски говор, исплатив.

2. Досадашња истраживања

Локални говори осим у усменом, свој живот настављају и у писаном виду језичког стваралаштва. Врањски говор почевши од народне књижевности, преко ненадмашног Борисава Станковића, до данашњих дана успешно је језичко средство којим се постиже експресивност и аутентичност ауторског израза. Ипак, у досадашњим проучавањима врањског говора махом се анализира језик одабраних информатора из овог краја, док је врањском говору у писаној речи посвећено врло мало пажње.

Малобројна језичка проучавања спровођена на грађи писане речи углавном за предмет анализе имају лексик у делима Борисава Станковића (ЂИНЂИЋ 1974; МАРИНКОВИЋ 1992; ЗЛАТАНОВИЋ 1995, 1981; ЖУГИЋ 1995; STOŠIĆ 2009; ТОМИЋ 2015), а корпус најчешће представљају драма *Коштана* и роман *Нечиста крв*. Нешто шире сагледавање језика овог врањског писца присутно је у радовима Владимира Стевановића (1977), Јордане Марковић (2011, 2016), Јаворке Маринковић и Драгане Томић (2011). Постоји и усамљени рад који се бави фонетским

одговорни уредник, члан је Удружења књижевника Србије, Српског књижевног друштва и члан сарадник Матице српске. Добитник је награда *Драинац*, *Змајева*, *Печат Вароши сремскокарловачке*, *Косовски божур*, *Кондир Косовке девојке*, *Заплањски Орфеј*.

карактеристикама Станковићевог идиолекта (ТОМИЋ 2013) и неколико радова који за предмет проучавања имају падеже у *Нечистој крви* (СТАНКОВИЋ С, СТАНКОВИЋ С. 2011, 2013, 2018, 2019).

Стога, повод за писање овог рада проналазимо у недовољној истражености врањског говора, али и наводима Радмиле Жугић (2014: 112), која дијалекатску ауторску књижевност, због њене аутентичности и изворности коришћеног дијалекта, сматра релевантним дијалекатским извором и изједначава га са добро забележеним материјалом при теренском истраживању неког народног говора.

У раду ће бити анализирани фонетске дијалекатске црте песничког идиома Мирослава Цере Михаиловића. Будући да монографског описа овог говора нема, биће извршено поређење са описима суседних говора (прешевског, пчињског и кумановског), постојећим радовима о врањском говору и запажањима Александра Милановића (2011) о врањском говору у песничком изразу Мирослава Цере Михаиловића.

3. Анализа корпуса

Михаиловићева збирка песама *Метла за по кућу* (1993) део је трилогије *Сол на рану*, коју чине и књиге *Свртка у Несврту* и *Крај ће каже*. Збирка је подељена на четири поглавља: *Метла за сабајле*, *Метла за у пладне*, *Метла за по ноћ* и *Станкова метла*. Написана је на призренско-јужноморавском дијалекту, што је истовремено и најважнија стилска карактеристика дела. Важно је нагласити да се у целој збирци дијалекат и стандардни језик преплићу. У прва три темата дијалекат је доминантнији језички регистар, док су све песме из поглавља *Станкова метла*, сем прве, писане стандардним језиком са понеким дијалекатским стихом. Како ћемо и током саме дискусије показати, када пише дијалектом, Михаиловић се каткад послужи и стандардним облицима, али је то, претпостављамо, за потребе риме. Са друге стране, укључивање дијалекта у песме писане стандардним језиком за циљ има поентирање или цитирање.

3. 1. Вокали⁴

3. 1. 1. Полугласник

У Михаиловићевом идиому полугласник је очуван и обележен апо-строфом, како се то најчешће и чини у књижевним делима писаним овим дијалектом.

⁴ Код библиографских парентеза наведених као *СТАНКОВИЋ* (2018), први број стране односи се на ауторкину језичку анализу драме *Коштана* Б. Станковића, а други на социолингвистичко истраживање које је предмет њене докторске дисертације.

Регистровали смо га у основи речи: *б'иш* шунтаво (59), *в'здан* лундзаш (48, 48, 48⁵), остале *в'шке* (15)⁶, сваки *д'н* (16, 44, 49), *д'н-дан'с* (21), тепав и *дан'ске* (31), што врзујев коња на *Ђурђевд'н* (44, 71), *как'в* бре Сти-ла Грк (60, 60), *к'д* у шембе кљунка (19, 19, 19, 20, 21, 21, 34, 34, 41, 43, 46), у Врање нема *л'жање* (61), *Прикажања на Трту Л'жова* (31), *л'ка* земља (51), мераци *м'гла* (47), *ов'ј* свет (34, 65), не ли је тој *он'ј* Алеј (60), *пов'здан* се гложеш (51), још *пол'ко* прим(ја) (51), *пол'к* иди (9), народ *п'њка* (32), *с'з* очи да мије (43, 46, 49, 60, 60, 20), на нас да *с'мне* (33, 49), сал да неје *с'н* (16, 30, 51, 53), па ти турав *с'ику* (56), *с'с* жуто цвеће (17, 17, 29, 36, 48), буве му *там'ниш* (22), *т'з* право згодим (34, 34), *т'ј* што срећу нема (37, 59), душе *т'мне* (33), расне и *ц'вти* (17, 45), *ч'к* ни слепо куче (17, 43), све *уб'зде* (14), *ш'пкав* под орашче (14)⁷.

Има и примера са вокалом *а* на месту полугласника: куне се *дан-данас* (61, 66, 73), змија *ђурђевданска* (62), *када* ти се урла (7), *кад* ти се не урла (7), бану у *сан* (62), да се не *слажеш* (7), *тај* фјук пера (8, 73).

Појава вокала *е* на месту полугласника примећена је у наслову песме *Велигден* (33)⁸.

Наша грађа није показала примере полугласника у суфиксу. Међутим, будући да се у ову групу сврставају и примери са бројем *један* и његови деривати, наводимо такве потврде: *јед'н* реч (42), још *јед'н* кијамет (52)⁹.

Неколико је примера са секундарним полугласником насталим од вокала *а*: неопрана *б'чва* (18, 44), *ч'ском* те доведе (19), *ч'с* оћу *ч'с* нећу (30), нашја да *ч'чнујеш* (43)¹⁰.

3. 1. 2. Судбина вокала задњег реда

Назал задњег реда дао је вокал у: *муку* да обесиш (29, 32, 32), *рука* ти се пружа (16), по *судови* (14).

У инфинитивној основи глагола III Белићеве врсте рефлекс вокала задњег реда је *-на-*: човек *биднаја* (67), све се *замрзвало* (46), *зпнала* се

⁵ Због ограниченог обима рада, нисмо у могућности да наведемо све забележене примере. Уместо тога, навешћемо бројеве страна на којима се они налазе. Такође, уколико се на једној страни дата појава појављује више пута, број ће бити поновљен како би се показала њена заступљеност.

⁶ Примере са нагласком наводимо по узору на извор. Из техничких разлога, експираторни акценат у овом раду биће обележен ознаком за дугоузлазни акценат.

⁷ Ову појаву региструју: БЕЛИЋ 1999: 89–105; ВИДОЕСКИ 1962: 33, 37; БАРИЈАКТАРЕВИЋ 1965: 35; БАРИЈАКТАРЕВИЋ 1966: 178–180; ОКУКА 2008: 233; ЈУРИШИЋ 2009: 49–53; ТРАЈКОВИЋ 2016: 320–321; СТАНКОВИЋ 2018: 29, 61–62; МИЛАНОВИЋ 2011: 97.

⁸ В. БАРИЈАКТАРЕВИЋ 1966: 179; ТРАЈКОВИЋ 2016: 325.

⁹ В. ВИДОЕСКИ 1962: 45; ТРАЈКОВИЋ 2016: 321; СТАНКОВИЋ 2018: 61.

¹⁰ В. ТРАЈКОВИЋ (2016: 322).

(42), у оцак се излегнала сова (13), кентра отпаднала (18), полегнали од ноћнога зорта (36), ступка остинала (47), Кој је из Врађе отиднаја (67); што ли запна (43), не остана ни зрнце (52), а отидна (21), падна реза (28, 62), шкљоцна брава (28)¹¹.

У једном примеру забележен је и рефлекс *-ну-*: довикну им (67).

3. 1. 3. Јат

Јат је доследно дало *e*, што потврђују одрични облици глагола *је-сам*: жив ли си ил неси (51), неје кућа (13, 13, 16, 19, 22, 36, 41, 55, 59, 59)¹², јоште стигли несмо (55), ништа несу дале (32)¹³.

Икавске форме овог глагола присутне су у песмама писаним стандардним језиком: није ти узалуд понављао (9), озго се Врађе није видело (62), није узбуђивало (74), помоћи било није (74).

3. 1. 4. Рефлекс вокалног л

Осим примера који потврђују да је рефлекс вокалног *л* глас у (докле Бугари беу (60), жуто цвеће (17), чим напунив главу (19), пуни књиге пуни позориште (16)), има и потврда у којима вокално *л* даје:

лу: сиротињска слуза (49), не падна прво слунце у бунар (62)¹⁴;

љу: к'д ти пуца жључка (19)¹⁵;

ли: ноћ те глине (45), кој те живог глића (51)¹⁶, у дливоки светови (46)¹⁷.

Рефлекс *-љ* није забележен.

Код основе **vľk-* (> *вук-*) јављају се примери са превојем: стра се у народ увлече (54)¹⁸.

¹¹ Овај рефлекс назала задњег реда региструју и: ВИДОЕСКИ 1962: 52; БАЊАКТАРЕВИЋ 1965: 54; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 210; ЈУРИШИЋ 2009: 217–239; ТРАЈКОВИЋ: 2016: 328–329; СТАНКОВИЋ 2018: 31, 98; МИЛАНОВИЋ 2011: 97.

¹² Овај облик се у датој песми појављује шест пута.

¹³ Екавски рефлекс *јата* бележе и: БАЊАКТАРЕВИЋ 1965: 35; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 180; ОКУКА 2008: 234; ЈУРИШИЋ 2009: 54; ТРАЈКОВИЋ 2016: 330–331; СТАНКОВИЋ 2019: 29, 64–65.

¹⁴ Исто налазе и: ВИДОЕСКИ 1962: 55; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 179; ИВИЋ 1985: 111; ОКУКА 2008: 234; ТРАЈКОВИЋ 2016: 334; МИЛАНОВИЋ 2011: 98.

¹⁵ Д. Барјактаревић (1966: 180) групу *љу* сматра умекшаним *л* (*л'*): *жљуна*, *гнџдо на жљуну*. Видоески (1962: 54) истиче да је овај рефлекс присутан у целој кумановској области, а Т. Трајковић (2016: 334) га бележи у говору Прешева.

¹⁶ в. ВИДОЕСКИ 1962: 54; ТРАЈКОВИЋ 2016: 334.

¹⁷ в. ВИДОЕСКИ 1962: 56; ТРАЈКОВИЋ 2016: 335.

¹⁸ в. ТРАЈКОВИЋ 2016: 335.

3. 1. 5. Вокално *p*

Вокално *p*¹⁹ у три примера се нашло у иницијалној (изела гу *pђа* (18), поголема *pђе* (32), *pжи* апе лаје (22)), а у само једном у финалној позицији (у *вр*’ очи (45)), где је доспело након испадања гласа *x*. У свим осталим примерима слоговно *p* је у медијалној позицији и то, најчешће, између два сугласника.

врзан си (45), *врзујев* коња (71), на *вртешку* (41), сваке те *врти* (29, 49), на *вршидбу* (71), у *гркљан* ни *бркав* (48), *грнчар* тура дршку (29), на *грнету* (42), из *државу* (30), ни *дрљави* очи (29), председници *дрчни* (15), рођене ми *дришке* (15), *завршив* у шољу (19), све се *замрзвало* (46), пусто *зрнице* (53), у *мрљу* (8), браду *мрсив* (27), *кажипрст* (8), гоч *калдрму* греје (42), *крв* да сркне (54), *крвник* ти не гине (43), *кртице* и ровци (17), на *крс* (42), на *крсну* ће запоје славу (50), *кршим* главу (34), идев *лакрдике* (53), *мрсољ* му виси (37), *некрст* ти попује (53), куда се *обрнеш* (33), *одврзујев* га (71), *пр’нев* душе (33), на *срце* (15), по *Србију* (33), у *Србију Срби* (37, 59), поткашљује *србијица* (44), земља *српска* (44), *тврдив* се пазари (27), *топрв* ли се чека (46, 46), *тркаљав* се јајца (33), *трчи* јадна (36), језик се лајав *удрвени* (33), *успрчене* крутив се тарабе (36), и одма *утрнеш* (21), тражи *свртку* (43), да л’ ће *пркне* да л’ ће *цркне* (44), у *црне* књиге (46), *црну* сумњу (16), *црна* чумо (53).

Девокализација вокалног *p* присутна је једино у примеру *васкресе Христос* (33).

На овом месту навешћемо и пример редукције гласа *p*, свакако не вокалног: *кромид* и *компири* (17).

3. 1. 6. Вокалске групе

До образовања вокалских група у нашим примерима долази у сложеницама (у споју префикса, који се завршава вокалом, и речи, која почиње вокалом: све тој да *доака* (33), јагањци се *заигрујев* (44), с чижму *преорује* (53)), испадањем гласа *x* (*проодии* ступка остинала (47), не *дооди* памет (52), ће *дооди* нека (59), ђавол *заукује* (54)) или гласа *v* (што ће се *праи* (59), што ли се *праиш* будала 60)).

3. 1. 7. Контракција вокала

Вокалска контракција зебележена је у примерима *ко* < *као* (*ко* оп-иљци (36), *гориш ко* цигара (30), *ко* да има спаса (54)²⁰), али се исто тако јавља и: *као* да то некога занима (7, 65, 66, 66, 67).

¹⁹ В. ОКУКА 2008: 234; ТРАЈКОВИЋ 2016: 335–338.

²⁰ Овај облик забележен је у песми на дијалекту, што је неретка појава у Михаиловићевом писању. Претпостављамо да је стандардни облик употребљен за потребе риме: *без ужаса ко да има спаса*. Исто се може рећи и за стихове: *сита патка рупу врти / да утјекне после смрти* (28), *Димитрије топљениче одбиј воду лопи гору / овој ти је земља српска с такву’ ли се мори мору* (44).

3. 1. 8. Редукција вокала

3. 1. 8. 1. **Афреза.** Појава испадања вокала на почетку речи забележена је једино у примеру у *глув торник* (45)²¹.

3. 1. 8. 2. **Апокопа.** Испадање вокала у финалном положају јавља се у следећим случајевима²²:

-и: *ал'* тој више неје ни за причу (36), *ал* тој неје слава (41, 44, 44), *да л'* ће пркне *да л'* ће цркне (44), *ил* ми тури (42, 50, 51);

-е: не *мож* да намири (17), не *мож* да препозна (21), не *мож* да се нађе (46)²³.

Поред наведених, постоје и примери без апокопе: *али* то никога не занима (8), *да ли* има клас (44), *или* у мрљу се претвориш (8, 43).

3. 1. 8. 3. **Синкопа.** Забележили смо и примере изостајања вокала у медијалној позицији²⁴: -и- (ће *слази* озгор (59), *толко* иска (42)), -о- (*завравимо* и на крсну славу (23)) и -е- (*ржи* апе (22)).

3. 1. 8. 4. **Елизија.** У нашој грађи потврда елизије нема. У говору Куманова (ВИДОЕСКИ 1962: 38) и Прешева (ТРАЈКОВИЋ 2016: 343–344) ова појава је регистрована.

3. 1. 8. 5. **Хаплоглија.** Губљење слогова присутно је у сва три положаја: иницијалном: *беш* му бога (30, 30, 30); медијалном: *озго* се Врање није видело (62), ће *слази* *озгор* (59)²⁵; финалном: *мож* (према 'можеш') се и понадаш (43).

3. 1. 9. Вокалске супституције

У оквиру супституција вокала забележени су следећи случајеви²⁶:

3. 1. 9. 1. вокал *а* на месту вокала *о*: кућу и *матику* (23);

3. 1. 9. 2. вокал *е* на месту вокала *о*: Божић *еве* стиза (18, 42); у једној песми присутан је и лик: *ево* / *лепо се види* (68);

3. 1. 9. 3. вокал *и* на месту вокала *е*: живот ли ти *смића* (51), још ни *смића*в главе (52);

3. 1. 9. 4. вокал *и* на месту вокала *о*: не ферма ме *ники* (35);

3. 1. 9. 5. вокал *о* на месту вокала *а*: *ништо* да не мијеш (29, 32, 34, 42), јер *одовде* потам више нема (49), *што* ће да замоча (29, 32, 49, 59, 59, 60); али и: све узеле *ништа* несу дале (32, 34), *поништа* од *ништа* (50), *шта* је Орфеј (64, 64, 64, 68, 71);

²¹ В. БАРИЈАКТАРЕВИЋ 1966: 177; ТРАЈКОВИЋ 2016:341.

²² Песник није доследан у обележавању ишчезлих гласова.

²³ В. ВИДОЕСКИ, 1962: 38; ТРАЈКОВИЋ: 2016: 342–343.

²⁴ В. и БАРИЈАКТАРЕВИЋ 1966: 177; ТРАЈКОВИЋ 2016: 342.

²⁵ В. ТРАЈКОВИЋ 2016: 355–356.

²⁶ В. ТРАЈКОВИЋ 2016: 351–355.

3. 1. 9. 6. вокал *o* на месту вокала *e*: и да је лошо (64); у овој нашо Врање (59);

3. 1. 9. 7. вокал *u* на месту вокала *i*: с'г ће ти дадем ућуткување (60);

3. 1. 9. 8. вокал *u* на месту вокала *o*: како армуника (35)²⁷.

3. 2. Сугласници

3. 2. 1. Сонант Ј

Секундарно *ј* присутно је у радном глаголском придеву мушког рода једнине: с'г си аздисаја (60), човек биднаја (67), бија сам (62), дошја на месец (65), да је могаја (59)²⁸, овде ли си нашја (43), Кој је из Врање отиднаја (67), стожер пукја (28), Китлер би се од зорт умочаја (59)²⁹.

Осим тога, овај глас јавља се у партикулама код придевских заменица и прилога³⁰: кој с'г неће (20, 28, 32, 37, 43, 49, 51, 51, 59, 67, 68), кој те пита (51)³¹; од Бугари никој / жив да те одбрани (31, 31); тај слика (23, 32, 37); па се ми тој кунемо (23, 33, 36, 37, 41³², 46, 47, 50, 60); у туј пусту (43, 49); куде реч туј и душа (9, 13, 37); како овеј наше (59); овој ти је земља српска (44, 59); при овуј невољу (19); како оној рече (60); живот литна такој (31, 34, 41, 47, 47).

У једном случају секундарно *ј* се јавило и у именици, након испадања гласа *x*: у кујну (29).

На овом месту даћемо и примере гласа *ј* у интервокалном положају у ком је овај сонант стабилан. Овде свакако спадају и облици радног глаголског придева у мушком роду једнине, али додаћемо и ове дијалекатске ликове: покрај рупу жмијев (27), оњуши и знаје (29, 41, 46, 59, 59), не знајем што ће се праи (59), ни не знајеш (51, 56, 59), истрчујев лебови (20), ти си бел леб јеја (60), лицујеш како кусо пашче (47), писујемо цртку (43), попијујем а и поједујем (34), с чижму преорује (53).

²⁷ в. БЕЛИЋ 1999: 384–391; ВИДОЕСКИ 1962: 35; ТРАЈКОВИЋ 2016: 354.

²⁸ Облик могаја бележе А. Белић (1999: 388) и М. Јуришић (2009: 222), док у грађи Д. Станковић (2018: 78) и Т. Трајковић (2016: 389) изостаје.

²⁹ Радни глаголски придев мушког рода једнине са наставком *-ја* региструју и: ВИДОЕСКИ 1962: 211–214; БАЊАКТАРЕВИЋ 1965: 54; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 188, 209; ИВИЋ 1985: 111; ЈУРИШИЋ 2009: 222; ТРАЈКОВИЋ 2016: 359; СТАНКОВИЋ 2018: 30, 75–76; МИЛАНОВИЋ 2011: 97.

³⁰ в. БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 193–194; ТРАЈКОВИЋ 2016: 364; СТАНКОВИЋ 2018: 30–31, 79–81.

³¹ Овај пример се у датој песми појављује шест пута.

³² Показна заменица тој се у овој песми понавља десет пута.

3. 2. 2. Сонант В

Глас *в* забележен је у 3. лицу множине презента³³. Међутим, у нашој грађи, као и код Д. Станковић (2018: 102), изостају облици радног придева са *-ев* (код глагола који се у 3. лицу једнине презента завршавају на *-и*), које пак бележе А. Белић (1999: 213–408) и М. Јуришић (2009: 204).

бој петлови *бијев* (27), у гркљан ни *бркав* (49), по кал се *ваљав* (36), цабе не *викав* (59), жапци коло *водив* (27), што *врзујев* коња (71), саме *гаснев* свеће (49), покрај рупу *жмијев* (27), *завршиев* у шољу (19), *змиришиев* сомуну (20), врата ли *заикрипив* (18), уста *зевнев* (50), *идев* лакрдије (52), булутини *избуљујев* буљци (48), *истрчујев* лебови (20), *канев* звезде (42), па ти огањ *кладев* (56), *крутив* се тарабе (36), да ти *куснев* гра (56), на срце ми *легав* (15), јарци браду *мрсив* (27), чим *напунив* главу (19), бројанице старци *нижев* (44), у небо *нишанив* (36), *одврзујев* га (71), још да *ослободив* (27), а *останев* нема (50), редови гладни се *отезав* (20), *прекраћујев* време (27), *пишитив* деца (52), столетнице не *помагав* (52), да ти не *пресудив* (43), *пр'нев* душе т'мне (33), там жене *рађав* (61), јагањци се *разигрујев* (44), низ сокак се *свирав* (37), црви ни се *ситив* (55), *сквичив* прасци (36), још ни *смићав* главе (52), а учкури *стезав* (20), косе *стрижев* (44), коске ни се *стрвив* (55), *судив* ли ти (43), *тврдив* се пазари (27), *тепав* милицајци (31, 31), по главу се *тражив* (37), па ти *турув* с'пку (56), на мерку те *узимав* (48), около се плотови *успраљав* (36), капе увис *цуднујев* (27).

До редукције овог гласа долази код глаголских облика са секвенцом *-ави-* (што ће се *праи* (59), што ли се *праиш* будала (60)) и у секвенци *-вљ-* (около се плотови *успраљав* (36))³⁴.

Секундарно *в* јавља се у дативу енклитичког облика заменице 3. лица једнине женског рода³⁵: да *ву* се од Бога позлати (30), шеширче *ву* испод сукњу свири (36), у с'н *ву* се јавља (53), и име *ву* такво (59), ако си *ву* је име такво (60). У имперфекту 3. лица множине секундарног *в* нема: докле Бугари *беу* (60)³⁶.

Има и облика у којима сонант *в* замењује глас *ј*: не му се *дава* (41), по цел ноћ *завива* (30), из главу *избиваш* (16), снага му *подава* (41)³⁷, с'н ми се скроз наскроз *разбива* (30). Исто је уочено и код упитно-односне заменице женског рода *чива свећа гори* (46)³⁸, али је такође забележен и пример: *ничија* се двапут не понавља (53).

³³ В. БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 186; ТРАЈКОВИЋ 2016: 365; СТАНКОВИЋ 2018: 31–32, 101.

³⁴ В. ВИДОЕСКИ 1962: 90; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 186; ТРАЈКОВИЋ 2016: 366.

³⁵ В. БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 201; ТРАЈКОВИЋ 2016: 367; СТАНКОВИЋ 2018: 31, 84.

³⁶ Овај облик налазимо и код Т. Трајковић (2016: 366).

³⁷ Сличне примере региструју Д. Барјактарев (1966: 187) и Т. Трајковић (2016: 366).

³⁸ Б. Видоески (1962: 92) ово сматра аналошком појавом према *његов, -а*.

3. 2. 3. Сугласник Х

Сугласник Х се у већини случајева губи³⁹ и то у:

а) иницијалној позицији: конци аби (28), ржи ане лаје (22), арно ти на тебе беше (60), од живи ајдуци (50), кој је т'ј Алеј (59, 59, 60, 60), како армуника (35), итра како метла (60), леб и сол (16, 16, 43), истрчујев лебо-ви (20), а не одиш (48), ч'с оћу ч'с нећу (30, 41, 41), оћеш или нећеш (51), никој не рани (31), редовно га раниш (22).

б) медијалнј позицији: не дооди памет (52, 59), ђавол заукује (54), кога да нарани (41), пр'нев душе т'мне (33), проодиш ступка остинала (47).

в) финалној позицији: у вр' очи (45), да ти куснев зра (56), одма пуштај воду (19, 21), одма до узглавље (19), голем стра (53, 56)⁴⁰.

Осим тога, исти ликови садрже глас х: Емунд Халеј се смешио (60). Издајамо и облике који су у другим говорима подлегли редукцији гласа х, док у нашој грађи то изостаје: сиромех Волтер је скакао (63), о Хацији-ном рату (73), мачке Хаци-Тодора Димитријевића (74).

У једном примеру сугласник х супституисан је гласом к: Китлер би се од зорт умочаја (59).

3. 2. 4. Сугласничка група ХВ

Сугласничка група хв дала је глас *ф* (ајвар фаћа бућа (18)), али наилазимо и на пример у коме ова група опстала: хвали се народ (64)⁴¹.

3. 2. 5. Сугласник S

Африката *s* бележи се као *дз* са луком изнад и потврђују је примери⁴²: в'здан лундзаш (48), туршија продзукла (18), кроз капицик дзика (35)⁴³.

3. 2. 6. Финално Л

У радном глаголском придеву мушког рода финално *л* дало је *-(j)a* (в. т. 3. 2. 1).

Исто тако, забележени су и следећи примери: вукао га за рукав (70), Аполон зговнао Питона (62), поуздано је и Станко Пиво знао (68), док

³⁹ Као и код испадања вокала, песник је недоследан у обележавању одсутног гласа.

⁴⁰ Губљење гласа х сва три положаја бележе и: ВИДОЕСКИ 1962: 75; БАРЈАКТАРЕВИЋ 1966: 189; ТРАЈКОВИЋ 2016: 370–371; СТАНКОВИЋ 2018: 30, 68–71.

⁴¹ в. ВИДОЕСКИ 1962: 79; БАРЈАКТАРЕВИЋ 1966: 189; ТРАЈКОВИЋ 2016: 371–372; СТАНКОВИЋ 2018: 70.

⁴² Из техничких разлога нисмо у могућности да на наведемо глас *дз* по узору на извор.

⁴³ в. ВИДОЕСКИ 1962: 69–70; БАРЈАКТАРЕВИЋ 1966: 189; ОКУКА 2008: 234; МИЛАНОВИЋ 2011: 97.

се излежавао (73), дуго је одмарао (62), радо би отперјао (8), Марко је пијанчио (62), узалуд понављао (9), није је ни препознао (70), Газда је предио (70), искрено ме сажаљевао (74), Бранко скакао с моста (70), Едмунд Халеј се смешио (60), цвркутао Шарцу (62), лично чуо (61), дрско се тај шегачио (73).

Глас л на крају слога, а у средини речи, регистрован је у следећим случајевима: белким ће се снимаш (43, 60), ћерка болна (20), салте даје твоје (16, 16, 17, 30, 41, 42, 43, 49, 49), народ ће се јоште малко снима (50), толко иска (42).

Финално л налази се у неким именицама и придевима⁴⁴: леб и сол (16), црн ђавол дрема (53, 54); ти си бел леб јеја (60), мал камен (28), цел ноћ (30); али исто тако и: бели је папир (8).

3. 2. 7. Јотовање

Одсуство старог јотовања регистровано је у облицима трпног придева: такој накаден (47), расклатена и комшијска порта (36)⁴⁵. У песмама писаним стандардним језиком, међутим, забележени су следећи примери: заокупљен докторским проблемима (60), обгрљен руком директора (61), задовољан и размажен (74), како се само раскомоћена шепурила вест (66), слепљене отворе очи (66), успаљена блудница (73). Старо јотовање изостаје и код групе -стр-: нож се остри (27)⁴⁶.

3. 2. 8. Једначење сугласника по звучности

Једначење сугласника по звучности (с > з) извршено је у примеру кунуз се кисели (18).

3. 2. 9. Африкатизација

Африкатизација је регистрована у групи *пс > пц* (в. т. 3. 2.10. 1, 3. 2. 10. 2).

3. 2. 10. Сугласничке групе

3. 2. 10. 1. **Иницијалне сугласничке групе.** У групама које су на почетку речи дошло је до супституције појединих сугласника. То се дешава са групом *пс-* која прелази у групу *пц-*: Пцовка на Миту Татабита (30), влас се пцује (20, 32), у себе пцује (32), пцето жално скичи (55)⁴⁷.

⁴⁴ в. БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 188; ТРАЈКОВИЋ 2016: 380; МИЛАНОВИЋ 2011: 97.

⁴⁵ в. ВИДОЕСКИ 1962: 85; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 189; ТРАЈКОВИЋ 2016: 381.

⁴⁶ в. ВИДОЕСКИ 1962: 84; ТРАЈКОВИЋ 2016: 383.

⁴⁷ в. ВИДОЕСКИ 1962: 83; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 193; ТРАЈКОВИЋ 2016: 388.

У групи *кћ*- извршено је упрошћавање: *ћерка* болна (20). Забележена је и дисимилација групе *мл*- (руке му се *млого* размандале (32)⁴⁸). Сугласничка група *гн*- дала је *гњ*-: што се *гњетеш* (43)⁴⁹.

3. 2. 10. 2. **Медијалне сугласничке групе.** У медијалном положају забележене су промене следећих сугласничких група: *см* > *шм* (на општинску *чешму* (29)⁵⁰), *зм* > *зн* (*узни* или *иди* (53)), *нс* > *нци* (*лицујеш* како кусо пашче (47)⁵¹, али упоредо са тим постоји и земља *Липсандрија* (7)), *вн* > *мн* (на нас да *с'мне* (33), сал да *с'мне* (49)⁵²), *шт* > *шч* (путинке и *башче* (14), шимшири *башче* (47)⁵³), *зм* > *жм* (с *чижму* преорује (53)), *ст* > *сн* (све *расне* (17), *расне* и *ц'вти* (17)).

Дисимилација је констатована код група *рг* > *нг* (*шангарену* рујну (17)⁵⁴ и *тл* > *кл* (како *уклуцаң* од *град* (21)⁵⁵).

3. 2. 11. 3. **Финалне сугласничке групе.** На крају речи долази до упрошћавања групе *-ст*: *влас* се пцује (20, 32), домаћицу *гос* да зарадује (27), на *крс* ти се жив ја разапињам (42)⁵⁶.

3. 2. 12. Метатеза

У наслову једног поглавља, *Метла за у пладне* (25), у примеру *пладне*⁵⁷ извршена је метатеза ликвида, али исто тако у облику *пландује* (27) она је изостала. Метатезом ћемо сматрати и следеће примере: на нас да *с'мне* (33), сал да *с'мне* (49)⁵⁸, *расне* и *ц'вти* (17), *ц'вти* мречка (45)⁵⁹,

⁴⁸ в. ВИДОЕСКИ 1962: 88; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 192; ТРАЈКОВИЋ 2016: 389–390; МИЛАНОВИЋ 2011: 97.

⁴⁹ в. ВИДОЕСКИ 1962: 62; ТРАЈКОВИЋ 2016: 390.

⁵⁰ в. ТРАЈКОВИЋ 2016: 391.

⁵¹ в. ВИДОЕСКИ 1962: 83; ТРАЈКОВИЋ 2016: 591.

⁵² в. ВИДОЕСКИ 1962: 80; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 192; ТРАЈКОВИЋ 2016: 393.

⁵³ в. ВИДОЕСКИ 1962: 82.

⁵⁴ Реч је о даљинској дисимилацији.

⁵⁵ в. ВИДОЕСКИ 1962: 88; ТРАЈКОВИЋ 2016: 389.

⁵⁶ в. ВИДОЕСКИ 1962: 92; БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 192; ИВИЋ 1985: 114; ТРАЈКОВИЋ 2016: 395–396 МИЛАНОВИЋ 2011: 97.

⁵⁷ БАЊАКТАРЕВИЋ 1966: 193; ТРАЈКОВИЋ 2016: 400.

⁵⁸ Појаву метатезе, али са другим примерима, наводи и Б. Видоески (1962: 89).

⁵⁹ У отвореном слогу (*цвѣти, свѣне*) *вѣ* прелази у *ѣв* (БЕЛИЋ 1999: 56). Ову метатезу П. Ивић (2001: 176) сматра везом са бугарским језиком.

4. Закључак

Анализа фонетских дијалекатских карактеристика на грађи збирке песама *Метла за по кућу* показала је да су присутне готово све тражене одлике. Иако је у свом песништву Мирослав Цера Михаиловић склон диглосивном понашању, нестандардни део његовог идиолекта одговара јужноморавском дијалекатском типу.

Грађа је дала потврде о постојању полугласника, који је најчешће у основи речи, а тек у два примера у суфиксу. Има и примера секундарног полугласника, али и вокализације (у вокал *a*). Потврде о јужноморавском дијалекатском типу овог говора констатоване су и на основу: форманта *-на-* уместо *-ну-* као рефлекса назала задњег реда, доследног екавизма у одричним облицима глагола *јесам*, рефлекса вокалног *л* (*лу*, *љу*, *ли*), постојању африкате *s*, рефлекса *-(j)a* од финалног *л* у радном глаголском придеву мушког рода. Ово стање су употпунили и подаци о статусу вокалног *p*, променама у оквиру сугласничких група, одсуству старог јотовања и метатезама. Забележене су све могуће редукције вокала осим елизије, поједини вокали се супституишу, а вокалске контракције су ретке. Секундарно *j* јавило се најчешће у овире партикула код придевских заменица и прилога, а секундарно *v* је најфреквентније у облицима 3. лица множине презента.

Истраживање је показало и бројна подударања са фонетским појавама регистрованим у описима суседних говора, што у потпуности уклапа врањски говор у призренско-тимочку дијалекатску област и потврђује његову припадност најјужнијем типу призренско-јужноморавског дијалекта.

Будући да Михаиловићева песничка збирка има хумористички тон, може се рећи да је песник њоме дао двоструки допринос: искористио је дијалекат као моћно оружје за успостављање сатиричког односа према стварности и успео да га на овај начин сачува.

Литература

- МИХАИЛОВИЋ 1993: Михиловић, Мирослав Цера. *Метла за по кућу*. Нови Сад: Матица српска.
- АНДРЕЈЕВИЋ Д, АНДРЕЈЕВИЋ А. 2014: Андрејевић, Даница, Андрејевић, Ана. „Поетска функција дијалекта у поезији Ратка Поповића“. Радмила Жугић (ур.). *Дијалекти српскога језика: истраживања, настава, књижевност 1*, Лесковац: Лесковачки културни центар, 39–48.
- БАРЈАКТАРЕВИЋ 1965: Барјактаревевић, Данило. „Фонетске и морфолошке особине врањског говора“. *Врањски гласник*, књ. 2, 33–58.

- БАРЈАКТАРЕВИЋ 1966: Барјактаревић, Данило. „Прешевско-бујановачка говорна зона“. *Врањски гласник*, књ. 1, 173–218.
- БЕЛИЋ 1999: Белић, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- БУГАРСКИ 1995: Бугарски, Ранко. *Увод у општу лингвистику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- ВИДОЕСКИ 1962: Видоески, Божо. *Кумановскиот говор*. Посебни изданија, књ. 3. Скопје: Институт за македонски јазик.
- ЖУГИЋ 2014: Жугић, Радмила. „Дијалекатски творбени елементи у песничком језику Власте Ценића“. Радмила Жугић (ур.). *Дијалекти српскога језика: истраживања, настава, књижевност 1*, Лесковац: Лесковачки културни центар, 107–114.
- ЈОВАНОВИЋ 2011: Јовановић, Бојан. „Јединство подвојених светова“. Славко Гордић, Иван Негришорац (ур.). *Поезија Мирослава Цере Михаиловића*. Нови Сад: Матица српска, 74–80.
- ЈУРИШИЋ 2009: Јуришић, Марина. *Говор Горње Пчиње: гласови и облици*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- КОСТИЋ 2014: Костић, Драгомир. „Књижевност источне и јужне Србије – особеност дијалекатског“. Радмила Жугић (ур.). *Дијалекти српскога језика: истраживања, настава, књижевност 1*, Лесковац: Лесковачки културни центар, 77–89.
- ЛИЛИЋ 2014: Лилић, Драган. „Дијалекатска фразеологија у делу Мана Лужничћи Драгослава Манића Форског“. Радмила Жугић (ур.). *Дијалекти српскога језика: истраживања, настава, књижевност 1*, Лесковац: Лесковачки културни центар, 125–133.
- МИЛАНОВИЋ 2008: Милановић, Александар. „Напомене о дијалектима у српској књижевности“. Драгослав Михаиловић и др. (ур.). *Дијалекти и српска књижевност*. Врање: Књижевна заједница „Борисав Станковић“, 41–52.
- МИЛАНОВИЋ 2011: Милановић, Александар. „Врањски говор и књижевни језик у песничком изразу Мирослава Цере Михаиловића“. Славко Гордић, Иван Негришорац (ур.). *Поезија Мирослава Цере Михаиловића*. Нови Сад: Матица српска, 94–101.
- МИХАИЛОВИЋ 2011: Михаиловић, Мирослав Цера. „Клизање низ плајваз“. Славко Гордић, Иван Негришорац (ур.). *Поезија Мирослава Цере Михаиловића*. Нови Сад: Матица српска, 13–15.
- ОКУКА 2008: Окука, Милош. *Srpski dijalekti*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta.
- СЛАДОЈЕ 2005: Сладоје, Ђорђо. „Мали камен кућу прави“. Антоније Хаџић (ур.). *Летопис Матице српске*, год. 48, књ. 115, Нови Сад: Матица српска, 584–587.
- СТАНКОВИЋ 2018: Станковић, Драгана. *Говор врањске деце предшколског и школског узраста – социолингвистички приступ*, докторска дисертација.

ТРАЈКОВИЋ 2016: Трајковић, Татјана. „Говор Прешева“. Слободан Реметић (ур.). *Српски дијалектолошки зборник*. бр. 63, књ. 1, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 277–578.

Milica M. Mihajlović

PHONETIC FEATURES OF VRANJE'S SPEECH ON AN EXAMPLE
OF MIROSLAV CERA MIHAILOVIC'S COLLECTION OF POEMS
METLA ZA PO KUĆU (1993)

The paper gives the analysis of the phonetic dialectal features of Miroslav Cera Mihailovic's poetical idiom based on a collection of poems *Metla za po kuću* (1993). The aim is to show the extent to which Vranje's speech corresponds to South Morava's dialectal type. The research registers almost all the investigated phonetic features as well as the numerous correspondences with the phenomena found in the descriptions of the nearby speeches, what makes Vranje's speech entirely fitting into Prizren-Timok dialectal area and completely confirms its adherence to the most southern type of Prizren-South Morava dialect.

Key words: phonetics, dialect, dialectal literature, Vranje's speech, Miroslav Cera Mihailović.